

Gävle slottsbrand 1727

Arkeologisk undersökning i form av arkeologisk schaktningsövervakning enligt 2 kap 13 § KML av fornlämning L1951:5633 inom fastigheterna Söder 5:1 och Söder 2:3, Gävle kommun, Gävleborgs län

Picea kulturarv Rapport 2026:3

Mats Pettersson

Gävle slottsbrand 1727

Arkeologisk undersökning i form av arkeologisk schaktningsövervakning enligt 2 kap 13 §
KML av fornlämning L1951:5633 inom fastigheterna Söder 5:1 och Söder 2:3, Gävle kommun,
Gävleborgs län

Picea kulturarv Rapport 2026:3

© Picea kulturarv 2026

Författare: Mats Pettersson

Redigering och layout: Mats Pettersson

Foton: Där fotograf ej anges är bilder tagna av fältpersonalen

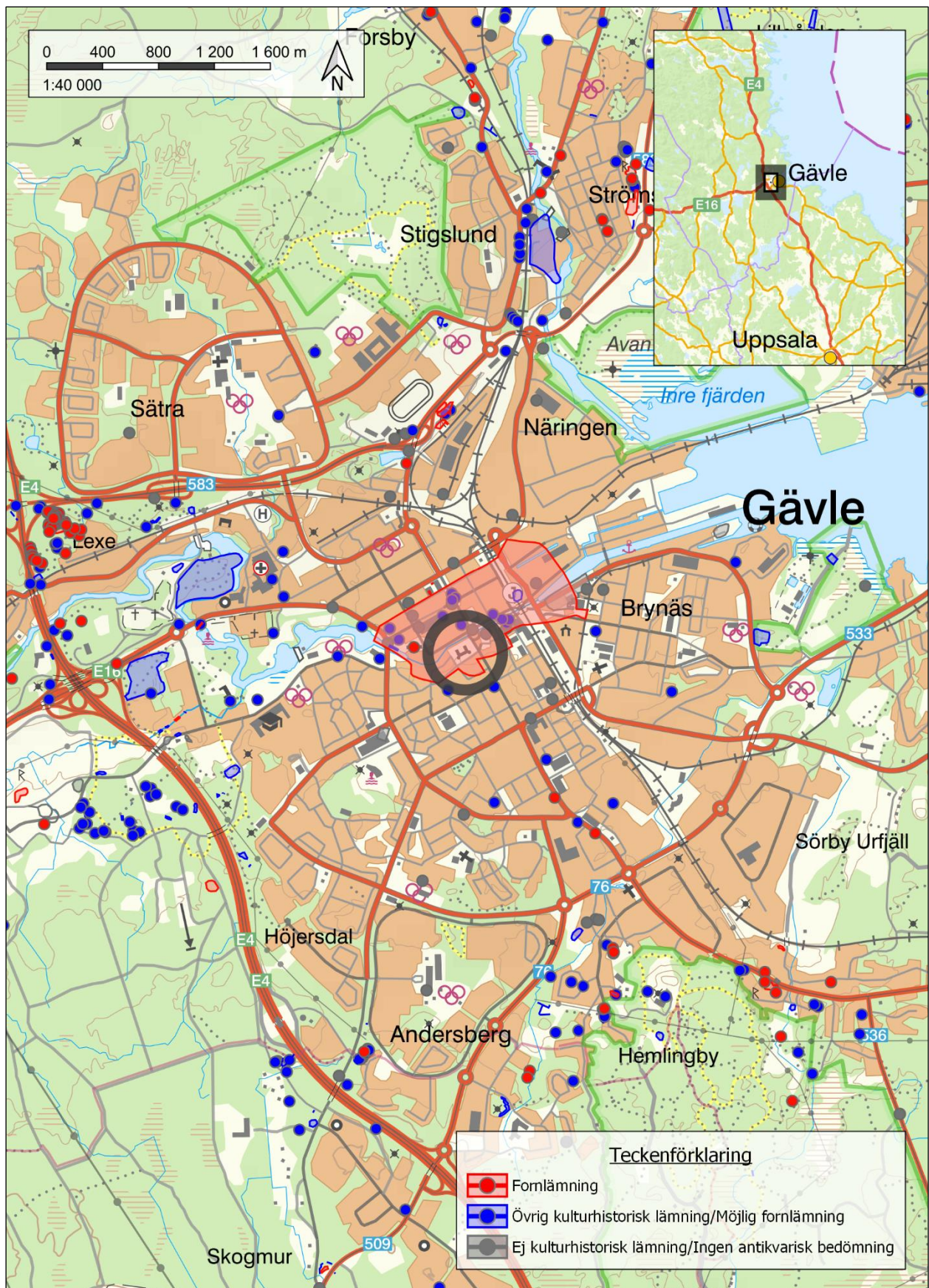
Omslagsbild: Illustration av Nina Balknäs

Upphovsrätt: Om inget annat anges, enligt Creative Commons licens CC BY:

<http://creativecommons.org>. Grundkartor © Lantmäteriet, tillhandahållna av företagaren

Innehåll

Sammanfattning.....	5
Inledning.....	6
Bakgrund och syfte.....	6
Undersökningsområdet.....	6
Tidigare undersökningar.....	6
Metod.....	6
Resultat.....	7
Profilritning/stratigrafi.....	9
Fynd.....	9
Analysresultat.....	10
Slutsatser.....	10
Administrativa uppgifter.....	11
Referenser.....	12
Bilaga 1. Profilritning.....	13
Bilaga 2. Analysresultat C14-datering.....	14

Figur 1. Karta över Gävle med registrerade fornlämningar markerade. Undersökningsområdet, vid Gävle slott, markeras med svart cirkel.

Sammanfattning

På uppdrag av Statens fastighetsverk och Länsstyrelsen Gävleborgs län genomförde Picea kulturav en arkeologisk schaktningsövervakning inom slottsområdet vid Gävle slott, direkt öster om östra flygeln. Det aktuella schaktet cirka 18 meter långt och två meter djupt.

I schaktväggen kunde en tydlig stratigrafi observeras och dokumenteras. Förutom kullerstensatta ytor påträffades spår efter slottsbranden 1727 i form av jordlager med sot, kol, tegelkross och kalkstensbruk. Utifrån rester av de avloppsledningar som påträffades har schakt tidigare grävts i samma sträckning minst tre gånger sedan 1800-talets andra hälft.

*Figur 2. Foto över ledningsschaktet i samband med profilritning.
Fotoriktning mot väst.*

Inledning

Bakgrund och syfte

På uppdrag av Statens fastighetsverk och Länsstyrelsen Gävleborgs län genomförde Picea kulturarv en arkeologisk schaktningsövervakning inom fastigheterna Söder 5:1 och Söder 2:3, Gävle kommun, Gävleborgs län. Undersökningsområdet var beläget inom fornlämningen L1951:5633, vilken omfattar Gävle stads historiska stadslager (figur 1). Schaktningsarbetet utfördes i samband med byte av avloppsledning intill Gävle slotts östra flygel. Syftet med undersökningen var att på ett vetenskapligt sätt dokumentera fornlämningen i samband med schaktningsarbetet.

Undersökningsområdet

Undersökningsområdet är beläget inom Gävle stads historiska stadslager, fornlämning L1951:5633, samt inom det gamla slottsområdet direkt öster om östra flygeln till Gävle slott.

Gävle slott är ett slott beläget på södra sidan om Gavleån, vid Slottstorget i Gävle i Gästrikland. Det är idag residens för landshövdingen i Gävleborgs län. På Johan III:s befallning uppfördes ett renässansslott i Gävle Stad under 1580-talet. Tidigare låg en fogdegård på platsen vilken nu ersattes med en stenbyggnad i tre våningar. Ett fyrkantigt slott med hörntorn och en slottskyrka som stack ut mot öster. Vid en brand 1727 förstördes slottet och 14 år senare, år 1741, bestämdes att slottet skulle byggas upp på nytt som landshövdingebostad och ritningarna utfördes samma år av Carl Hårleman.

Tidigare undersökningar

Ett antal undersökningar har genomförts inom slottsområdet genom åren, med varierat resultat. Under senare år har exempelvis Arkeologerna genomfört schaktningsövervakningar vid liknande schaktningsarbeten. Vid dessa har konstruktionsdetaljer som kan kopplas till dagens slottsbyggnader (Holback 2019a och Holback 2019b).

Metod

Schaktningen utfördes skiktvis med grävmaskin ned till opåverkad mark. Då inga bevarade arkeologiska lager eller anläggningar påträffades i plan fokuserades arbetet mot att dokumentera de arkeologiska lagren i sektion. Den norra schaktväggen dokumenterades skalenligt genom profilritning (figur 2). Prover samlades in för C¹⁴-analys ifrån den dokumenterade profilen. C¹⁴-analys utfördes vid Ångströmlaboratoriet/Tandemlaboratoriet, Uppsala universitet. Inmätning av schaktet i plan skedde med GPS med nätverks-RTK. Samtliga lager och konstruktioner fotograferades och beskrevs. Påträffade fynd dokumenterades i fält och återdeponerades i schaktet.

Resultat

Schaktningsövervakningen resulterade i att ett cirka 18 meter långt och två meter djupt ledningsschakt undersöktes och dokumenterades (figur 3).

Figur 3. Plan över resultatet efter schaktningsövervakningen. Koordinater i SWEREF99 TM.

Profilritning/stratigrafi

Vid schaktningsövervakningen dokumenterades profilen i den norra schaktväggen (figur 3 och 4). Sammanlagt tolkades nio olika stratigrafiska kontexter (bilaga 1). Dessa skilde sig något från västra till östra delen av profilen och samtliga lager lutade mer eller mindre ner mot öst.

Figur 4. Foto över del av schaktväggen. Kullerstensläggningen ovanpå lager 6 syns strax under markytan, mitt i bilden.

Dessutom noterades två konstruktioner i form av kullerstensläggningar: En utgjordes av en tre meter lång sektion på omkring 30 centimeters djup, ovanpå lager 6. Den andra var endast en meter lång och låg på strax över en meters djup, ovanpå lager 5.

Av särskilt intresse var även lager 4, vilket kan beskrivas som ett brand- eller raseringslager. Här påträffades rikligt med kol, sot, kalkbruk och tegelkross i jorden, omkring 60–100 centimeter under dagens markyta.

Fynd

I brandlagret (lager 4) påträffades ett fragment av yngre rödgoods samt ett obränt däggdjursben, så kallat matben (figur 5 och 6). I övrigt påträffades rester av äldre generationers avloppsledningar (figur 7).

Figur 5 (t.v.). Djurben, så kallat matben. Figur 6 (t.h.). Fragment av yngre rödgods med dekorerad yta.

Analysresultat

Provtagning för C¹⁴-analyser gjordes på fyra platser i brandlager 4, cirka 80 centimeter under marknivå (bilaga 1). Två prover daterades och bägge visade dateringar till sent 1600-tal - tidigt 1700-tal respektive tidigt 1800-tal - tidigt 1900-tal (bilaga 2). Utifrån diskussionen i kapitlet nedan, ”Slutsatser”, bygger tolkningen på det äldre intervallet, sent 1600-tal - tidigt 1700-tal.

Slutsatser

Av resultatet kan ett par olika slutsatser dras och tolkningar göras. Att alla lager har en lutning åt öster visar tydligt att området vid flera tillfällen har fyllts upp i den östra delen. Den övre av kullerstensläggningarna är mycket troligt anlagd i samband med ombyggnaden av slottet och anläggandet av östra flygeln öster ut mot Slottstorget, och mycket av materialet bör därför ha påförts under samma period. Ombyggnaderna av slottet beslutades år 1741 och slutfördes cirka 10 år senare. Den nuvarande muren kring borggården och smidesgrinden uppfördes först år 1846 och ersatte ett tidigare träplank uppfört år 1757.

De C¹⁴-prov som togs i brandlagret gav som tidigaste sannolika tidsintervall åren 1694–1725 (prov 3) och 1680–1740 (prov 4). Sett till stratigrafins förhållande till dagens marknivå och mur, tolkas dessa äldre dateringar som de mest troliga för brandlagret. Dateringarna överlappar med slottsbranden år 1727, vilket gör det möjligt att koppla brandlagret till denna händelse.

Utifrån rester av de avloppsledningar som påträffades har tidigare schakt grävts i samma sträckning minst flera gånger sedan 1800-talets andra hälft. Troligtvis avlopp anlagts minst tre gånger tidigare; tidigast andra halvan av 1800-talet (utifrån typ av ledning, figur 7) och senast för cirka fem år sedan (muntligen, fastighetsägare).

Figur 7. Rester av äldre generationer avloppsrör och taktegel.

Administrativa uppgifter

Picea kulturarvs projekt: 2523-1 SÖ Gävle slott

Länsstyrelsens dnr: 431-2991-2025

Länsstyrelsens beslutsdatum: 2025-04-30

Uppdragsnummer Fornreg: 202500716

Uppdragstyp: Arkeologisk schaktningsövervakning

Företagare: Statens fastighetsverk

Lämningsnummer: L1951:5633

Fältarbetstid: 29 september-3 oktober 2025

Projektledare: Mats Pettersson

Övrig personal: -

Undersökningsområdets storlek: ca 100 m²

Belägenhet i SWEREF 99 TM: norr 6728230 m, öst 617180 m

Dokumentationsmaterial: Förvaras hos Picea kulturarv

Fynd: Inga fynd tillvaratogs

Län: Gävleborgs län

Kommun: Gävle

Landskap: Gästrikland

Fastighet: Söder 5:1 och Söder 2:3

Referenser

Aagård G, B. 1984. *Rapport Medetidsstaden 62*. (<https://raa.diva-portal.org/smash/get/diva2:1706528/FULLTEXT01>)

Broström I. och länsmuseum Gävleborg 2007, *Gävle slott*, ISBN 978-91-86244-98-9, Gävle Offset AB

Holback, T. (2019a). *Serviceschakt vid Gävle Slott. Arkeologisk schaktövervakning. Gävleborgs län, Gästrikland, Gävle kommun, Kv. Gefleborg (Söder 5:1), Gävle 51:1/L1951:5633*. Arkeologerna Rapport 2019:101

Holback, T. (2019b). *Bredbandschakt vid Gävle Slott. Arkeologisk undersökning i form av schaktövervakning. Gävleborgs län, Gästrikland, Gävle kommun, Kv. Gefleborg (Söder 5:1), Gävle 51:1/L1951:5633*. Arkeologerna Rapport 2019:10

Bilaga 2. Analysresultat C14-datering

Kalibreringskurvor

